

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ROČNÍK CXIV

ARCHEOLOGIA 30

BRATISLAVA 2020

**ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI**

**ROČNÍK / VOLUME CXIV
ARCHEOLÓGIA 30**

Recenzovaná publikácia / Peer-Reviewed publication
Vychádza raz ročne / Published once a year

Predseda redakčnej rady / Head of Editorial Board:

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)

Redakčná rada / Editorial Board:

Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská (nezávislý bádateľ, Senec)
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD. (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)
Mgr. David Parma, Ph.D. (Ústav archeologickej památkovej péče Brno, Brno)
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc. (Slezská univerzita v Opavě, Opava)
Dr. Eric Vrba, (nezávislý bádateľ, Boston)

Zostavovateľ / Edited by: Mgr. Martin Hanuš, PhD. a PhDr. Vladimír Turčan

Grafický návrh / Graphic design: Mgr. Martin Hanuš, PhD.

Redakcia / Editorial office: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum,
Žižkova 12, P.O.Box 13, SK-810 06 Bratislava, archeologia.editor@snm.sk

Grafika / Graphic Layout: Erika Mészárosová

Preklad do cudzích jazykov / Translations: REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Príspevky sú indexované a evidované v databáze Scopus (Elsevier) /
Articles are indexed and catalogued in the Scopus database (Elsevier)

Dátum vydania / Date of issue: máj 2020

Publikované príspevky a pokyny pre autorov sú dostupné na /
Published articles and guidelines for authors are available at: <http://archeologickemuzeum.sk>

Termín odovzdania príspevkov / Deadline for paper submission: 31.5.

Za znenie a obsah príspevkov zodpovedajú autori / Authors are responsible for their contributions

Vydavateľ a distribútor / Publisher and distributor:

Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, IČO 00164721

Tlač / Print: Ultraprint, Bratislava

Náklad / Numbers of the copies: 300 kusov

© Slovenské Národné Múzeum-Archeologické múzeum /
Slovak National Museum-Archaeological Museum 2020

ISBN 978 – 80 – 8060 – 492 – 9

ISSN 1336-6637

OBSAH / INHALT

ŠTÚDIE / STUDIEN

ZDENĚK FARKAŠ

- Eneolitická výšinná osada v Brezovej pod Bradlom a medená industria z okolia Prašníka ... 5
Die äneolithische Höhensiedlung aus Brezová pod Bradlom und Kupferindustrie
von der Umgebung von Prašník. 31

ZDENĚK FARKAŠ

- Ojedinelé nálezy medenej industrie z priesmyku pri Bukovej. 35
Einzelfunde von Kupferindustrie vom Bergpass bei Buková. 49

DAVID VÍCH

- Eneolitické měděné sekery z pomezí východních Čech a severozápadní Moravy 51
Äneolithische Kupferbeile von der Scheide Ostböhmens und Nordwestmährens 58

VLADIMÍR MITÁŠ – JÁN RAJTÁR – JÁN TIRPÁK

- Kovové dýky z Cífera a okolité osídlenie v stupňoch BA2 – BB1 61
Metal daggers from Cífer and the surrounding settlement in stages BA2 – BB1 79

JURAJ BARTÍK – TIBOR LIESKOVSKÝ

- Starý Plášť pri Plaveckom Mikuláši. K poznaniu hradísk z mladšej a neskorej
doby bronzovej v Malých Karpatoch. 81
Starý plášť near Plavecký Mikuláš. A paper on discovering hillforts from the later
and late Bronze Age in the Lesser Carpathians 111

JAKUB GODIŠ – JÁN HARUŠTIAK

- Pohrebisko mohylovej kultúry v Šamoríne, časti Šámot 119
Burial Ground of Tumulus culture in Šamorín-Šámot 161

ANITA KOZUBOVÁ – PAVEL FOJTÍK

- Das späthallstattzeitliche Siedlungsobjekt 511/2019 von Kralice na Hané (Bez. Prostějov)
in Mittelmähren. Ein Beitrag zur Drehscheibenkeramik der Verkerzug-Kultur. 167
Neskorohalštatský sídliskový objekt 511/2019 z Kralic na Hané (okres Prostějov)
na strednej Morave. Príspevok ku keramike vekerzugskej kultúry vyrobenej na kruhu ... 202

RADOSLAV ČAMBAL – ERIKA MAKAROVÁ

- Hallstatt hoards from the Molpír hill-fort in Smolenice. 205
Halštatské depoty z hradiska Molpír v Smoleniciach 225

RADOSLAV ČAMBAL

- Variant des spätlatènezeitlichen Gürtelhakens vom Typ Voigt A aus Buková
in den Kleinen Karpaten 231
Variant neskorolaténskej opaskovej zápony typu Voigt A z Bukovej v Malých Karpatoch .. 243

PÉTER KOVÁCS – KLÁRA KUZMOVÁ

- Rímsky oltár s palimpsestom z Iže. 245
Römischer Altar mit Palimpsest aus Iža 250

IGOR BAZOVSKÝ – HANA MAJEROVÁ – DANA SZABOVÁ – DARINA ARENDT

- Zaumzeug mit Zügelketten aus Borinka, Kreis Malacky (SW Slowakei) 251
Zubadlo s reťazami z Borinky (JZ Slovensko) 271

KATARÍNA HLADÍKOVÁ	
New Finds of “longobard” Brooches from the Late Migration Period in Southern Záhorie Region	273
Nové nálezy „longobardských“ spôn z mladšej fázy sťahovania národov z južného Záhoria.	286
VLADIMÍR TURČAN	
Slovanské sídliskové objekty v Moste pri Bratislave	287
Slav Settlement sites in Most pri Bratislave	319
ALENA ŠEFČÁKOVÁ	
Archeozoologické nálezy zo slovanských objektov v Moste pri Bratislave (okr. Senec, 8. – 9. stor.)	321
Zooarchaeological Finds from Slav sites in Most pri Bratislave (Senec district, 8th – 9th centuries)	330
KAMIL ŠVAŇA – JÁN RÁKOŠ – PATRIK FEČO	
Nálezy z neskorostredovekého objektu na hrade Markušovce.	333
Finds from the Late Medieval pit at Castle Markušovce.	345
KOLOKVIUM – VLADIMÍR TURČAN	
Osemnásťte kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie	347
Achzehntes Kolloquium zu den Fragen der römisch-germanischen Archäologie	348
PAVOL JELÍNEK – GERHARD PASTIRČÁK – MICHAELA DÖRNHÖFEROVÁ – – RADOSLAV BEŇUŠ	
Germánsky hrob z Bratislavy-Záhorskej Bystrice	349
Germanisches Grab aus Bratislava-Záhorská Bystrica	357
ANDREJ ŠABOV	
Staršie nepublikované nálezy z doby rímskej z Trnavskej tabule	359
Ältere unpublizierte Funde aus der römischen Kaiserzeit von der Trnava Tafel.	384

RECENZIE / REZENSIONEN

P. JELÍNEK: JOZEF VLADÁR – EGON WIEDERMANN: The World behind the World. Intercultural Processes on the Prehistory of European Civilization. Peter Lang, Berlin 2020.	389
---	-----

NÁLEZY Z NESKOROSTREDOVEKÉHO OBJEKTU NA HRADE MARKUŠOVCE

KAMIL ŠVAŇA – JÁN RÁKOŠ – PATRIK FEČO

Keywords: *Castle Markušovce, settlement pit, Late Medieval period, pottery, tile stoves, small finds made of metal and bone, forfeit coinage*

Abstract: *Finds from the Late Medieval pit at Castle Markušovce. The aim of the article is to present an assemblage of finds discovered in the fill of the feature 3/2019 that was partially excavated during archaeological excavation of Markušovce castle in 2019. The analysed finds include fragments of pottery and tile stoves, small finds made of bone and metal which include bronze ear scoop and three forfeit quartings of Sigismund of Luxembourg. Based on the finds of coinage and pottery, the fill of the pit can be dated between years 1430-1450.*

V roku 2019 realizovali pracovníci Východoslovenského múzea v Košiciach archeologický výskum, ktorý bol podmienený plánovanou výstavbou kanalizácie v objekte šľachtického sídla NKP Markušovský hrad. Výskum sa vykonal formou sondáže vedenej v trase kanalizácie. Preskúmalo sa predpolie dolnej brány (sonda I/2019), dolné nádvorie (sonda II/2019) a horné nádvorie hradu (sonda III/2019). Sondami I/2019 a II/2019 sa zachytila doteraz neznáma hradná architektúra z obdobia stredoveku a novoveku. Odlišná situácia sa odkryla sondou III/2019 na hornom nádvorí, kde absentovala murovaná architektúra. Popri vrstvení z obdobia prelomu 13./14. storočia až konca 18. storočia sa tu zachytilo niekoľko zahĺbených sídliskových objektov. Cieľom článku je prezentovať jeden z týchto objektov, neskorostredoveký objekt 3/2019 a bohatý nálezový materiál, ktorý sa našiel v jeho výplni.

Dejiny lokality a archeologického výskumu

Obec Markušovce vznikla pod menom sv. Michal v 12. storočí pri v stredoveku významnej obchodnej ceste, ktorá od Levoče a Spišskej Novej Vsi pokračovala cez Markušovce smerom na Nálepkovo, Švedlár a Mníšek nad Hnilcom. V obci je od 14. storočia doložené konanie týždenného trhu a prvýkrát v roku 1453 sa spomína ako mes-tečko (oppidum).

Od 13. storočia boli Markušovce sídelným majetkom rodiny Mariášiovcov, ktorá vyšla z kopijnickej šľachty pravdepodobne románskeho (valónskeho) pôvodu. Najstarším známym predkom rodu bol istý Gahala (Gala), ktorého syn Markus obnovil Tatármi vyplienenú dedinu, ktorej meno sa zmenilo na Zem Markovu. Najstaršia zmienka o hrade z roku 1284 súvisela s povolením na jeho výstavbu, ktoré Mikulášovi Mariášimu (Markovmu synovi) udelil Ladislav IV. Zmienka sa považuje za spornú, keďže najstaršie doklady existencie opevnenej kúrie sa v súčasnosti kladú až o viac než 100 rokov neskôr (Janura/Haviarová 2019, 199). V 13. a 14. storočí získal rod práva na vyberanie mýta v Goldbachu a Štefanovciach a tiež výsadu otvoriť baňu na zlato alebo striebro (Bóna, et al. 2008, 27; Marek 2011, 237–239; Slivka/Vallašek 1991, 155).

Ďalšie správy o sídle sú spojené až s osobou Štefana Mariášiho, ktorý bol významným politickým činiteľom svojej doby. Okrem iného slúžil ako šarišský podžupan a bol kastelánom na Spišskom hrade. Za jeho života došlo na prelome 15./16. storočia k prestavbe a rozšíreniu Markušovského hradu. Následkom tejto rekonštrukcie vzniklo napätie medzi Mariášiovcami a spišskými mestami. Predovšetkým mesto Levoča vnímalo prestavbu hradu ako ohrozenie svojich záujmov. K dramatickému rozuzleniu sporu došlo v období po moháčskej bitke. Štefanov syn František bol v občianskej vojne prívr-

žencom Zápoľského. To využili Levočania, ktorí ako stúpenci habsburgovskej strany v novembri roku 1527 hrad dobyli, vyrabovali a vypálili a obsadili aj ďalšie mariášiovské majetky. Navyše cisár Ferdinand odobral v rokoch 1528 – 1529 Mariášiovcem gemerské a spišské državy. Tie sa však neskôr podarilo Žofii, vdove po Františkovi, získať späť. Syn Františka a Žofie, Pavol, dokonca dostal od Levoče náhradu spôsobených škôd, za ktorú nechal po roku 1560 hrad obnoviť. Roku 1643 dal František Mariáši postaviť v dedine kaštieľ, do ktorého sa rodina presťahovala, a hrad postupne prestal byť obývaný. Starému rodovému sídlu neprospera ani turbulentná situácia počas stavovských povstaní, ktorých sa Mariášiovci opakovanne zúčastnili na strane povstalcov. V roku 1773 hrad poškodil požiar. Už v roku 1780 bol opravený a následne slúžil ako rodový archív (Bóna, et al. 2008, 25–32; Slivka/Vallašek 1991, 155–159). Počas 20. storočia slúžila časť hradu ako škola, v ďalších častiach objektu boli postavené rodinné domy.

Prvý archeologický výskum na hrade realizoval v sedemdesiatych rokoch minulého storočia A. Vallašek s cieľom preskúmať priebeh zaniknutého južného opevnenia (Bóna, et al. 2008, 24). Roku 2006 sa v súvislosti s plánovanou obnovou hradu uskutočnil archeologický a architektonický výskum v interiéri i exteriéri severovýchodnej stavby. Výskumom sa zachytilo vrstvenie a pochôdzne úrovne z obdobia vrcholného stredoveku a novoveku a nálezový materiál z rovnakého obdobia. Okrem toho sa odkryli aj

dva praveké, bližšie nedatovateľné objekty s nálezmi keramického a archeobotanického materiálu (Bielich 2008; Bóna, et al. 2008, 38–40; Bielich et al. 2018).

Opis lokality

Hrad sa nachádza na nevýraznom ostrohoovitom výbežku s nadmorskou výškou približne 440 m v centrálnej časti obce Markušovce, na severnom Slovensku, v historickom regióne Spiš (obr. 1). V juhovýchodnom susedstve hradu sa na dominantnej polohe ostrohy nachádza románsko-gotický kostol sv. Michala Archanjela postavený v 13. storočí. Južne od polohy preteká rieka Hornád, výškový rozdiel medzi hradnou vyvýšeninou a riekou predstavuje asi 17 m. Severne od lokality preteká ľavobrežný prítok Hornádu – Levočský potok. Východne od hradného areálu sa nachádza kaštieľ, letohrádok Dardanely a šľachtické kúrie.

Opis nálezovej situácie

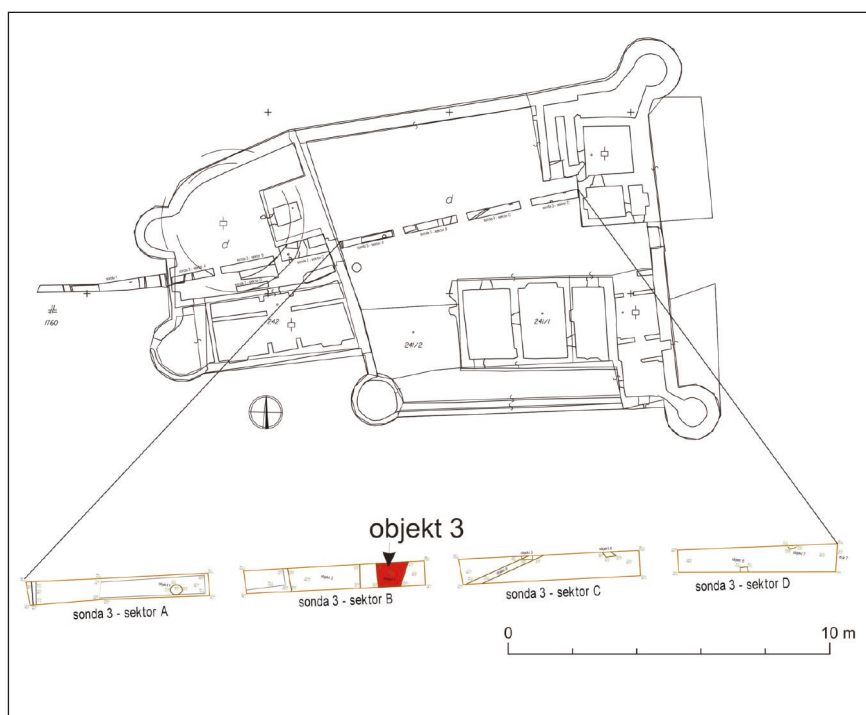
Objekt 3/2019 sa zachytil a preskúmal v rozsahu sondy III/2019 na hornom nádvorí hradu (obr. 2-3). Úroveň zachytenia objektu bola 55 cm pod terénom horného nádvorcia. Pochôdznu úroveň tu v súčasnosti tvorí dlažba z okrúhliakov kladených do pieskového lôžka (vrstva III/7), ktorá sa dotovala na koniec 18. storočia. Pod ňou sa nachádza hrubá novoveká navážka (v. III/16), hlinitá vrstva s podielom kameňov a popola z prelomu stredoveku a novoveku (v. III/19) a kultúrna vrstva z obdobia neskorého stredoveku – vrstva III/13. Táto vrstva III/13 sa identifikovala takmer v celej dĺžke sondy III/19 a v tejto časti nádvorcia predstavuje najstaršiu archeologickú vrstvu. Vrstva zároveň prekrýva objekt 3/2019 (obr. 4).

Obr. 1. Poloha lokality na mape v mierke 1: 5000.
Fig. 1. Site on the map with the scale 1: 5000.

Obr. 2. Poloha objektu 3/2019 na geodetickom zameraní sondy III/2019.

Fig. 2: Feature 3/2019 on the geodetic measurement of trench III/2019.

Samotný objekt sa v sonde zachytil v šírke 90-110 cm, jeho najväčšia hĺbka dosahovala 50 cm (obr. 5-6). Výplň objektu tvorila hlina hnedej farby s prímiesou spráše a uhlíkov. V hornej časti výplne sa nachádzalo prevrstvenie s výraznejším podielom kameňov, zlomkov prepálených tehál, spráše a do červeno-oranžova prepálenej hliny. Tu sa koncentrovali nálezy fragmentov nádobkových kachlíc a keramického materiálu. Viacero väčších kameňov sa nachádzalo aj na dne objektu. Napriek prítomnosti prepálenej hliny a uhlíkov absentovalo prepálenie stien.

Opis a analýza nálezov

Nálezový materiál získaný z objektu zahŕňal úlomky keramických nádob a kachlíc, sčasti rekonštruovateľných, drobné predmety z kosti a kovu vrátane numizmatického materiálu, zvieracie kosti a nepočtené úlomky tehál a mazanice (výmazu). Išlo o spolu 546 kusov hnutelných nálezov.

Keramika

Súbor keramiky zahŕňal 221 zlomkov a jednu čiastočne rekonštruovateľnú nádobu. Najstaršiu časť získaného súboru tvorili fragmenty vrcholnostredovekého keramického tovaru. Medzi

nálezmi z tohto obdobia prevažovali úlomky z hrubšej kuchynskej keramiky z hrubozrnného materiálu nerovnomerne vypáleného v odtieňoch červenohnedej až hnedočiernej. K takejto keramike patrí vyhrnutý, oblo ukončený okraj s esovito profilovanou rímsou na vonkajšej strane (tab. I: 8), ktorý na základe členenia M. Uličného zodpovedá typu C (Uličný 2013, 109, 116). Z hrncovitej nádoby pochádza aj zlomok z tela zdobený oblúčikovými vrypami (tab. II: 3). Zried-

Obr. 3. Pohľad z východu na horné nádvorie počas výskumu.

Fig. 3: Upper castle yard during the excavation. View from the east.

kavo sa vyskytovali fragmenty tenkostennej bielej keramiky s nerovnomerne vypáleným jadrom črepu tmavosivej farby. Tvar okraja džbánu (tab. I: 3) z takéhoto materiálu je formou podobný vyššie uvedenému hrncu (*Uličný 2013*, 113, 118 – typ c1). Analógie sú známe napríklad medzi nálezmi z hradu Šebeš (*Švaňa et al. 2018*, tab. V: 2). Vrcholnostredoveký materiál bol v prezentovanom objekte zastúpený len malým počtom zlomkov. Napriek tomu je pomer tohto riadu v nálezoch z objektu 3/2019 v porovnaní s inými nálezovými situáciami na hornom nádvorí vysoký. To potvrdzuje aj skutočnosť, že pri výskume v roku 2006 sa vrcholnostredoveký materiál ani nezachytil (*Bielich et al. 2018*, 167). Odlišná situácia sa zachytila v sonde II/2019 na dolnom nádvorí, kde sa pomerne početné nálezy vrcholnostredovekej keramiky koncentrovali vo vrstve zachytenej v interiéri kruhovej stavby.

Väčšina črepového materiálu z objektu patrí k neskorostredovekej hrnčiarskej produkcii. Časť nádob bola vyrobená na rýchlorotujúcom kruhu. Spôsob formovania spodných častí tiel niektorých hrncov (Tab. I: 1; III: 2) napovedá, že sa stále využíval aj pomaly rotujúci kruh. Vo všeobecnosti sú fragmenty neglazované. Len na niekoľkých črepoch sa nachádzajú stopy po ofrkaní alebo oliatí glazúrou, ktoré svedčia o spoločnom výpale glazovaného a neglazovaného tovaru.

Podobne ako pri vrcholnostredovekom riade aj medzi neskorostredovekým tovarom prevažovali črepy kuchynskej keramiky reprezentované hrncovitými nádobami. Tie boli najčastejšie vypálené oxidačne, do tehlova, s nerovnomerne vypáleným jadrom črepu sivej farby. Objavili sa však aj črepy z redukčne vypálených nádob sivej farby. V takom prípade bol výpal vysokej kvality, často až zvonivý. Hlavným typom okrajov boli zhrubnuté, oblo ukončené okraje so žliabkom na vnútornej strane (Tab. I: 1, 6, 10). Takéto ústia patrili k nosným formám staršieho horizontu neskorostredovekej keramiky, t.j. obdobia prelomu 14./15. storočia až druhej tretiny 15. storočia. V menšej miere ich výskyt pokračoval aj počas mladšieho horizontu, čiže v tretej tretine 15. storočia a prvej tretin 16. storočia (*Uličný 2018*, 209, 222, 223, typ N). Na Spiši je forma známa okrem Markušoviec (*Bielich et al.*

Obr. 4. Severný profil sondy III v sektore B. Pohľad z juhovýchodu.

Fig. 4: Northern profile of trench III in sector B. View from the southeast.

2018, obr. 21: 1) aj z výskumov zaniknutej osady Zalužany (*Polla 1962*, obr. 92: 1, 99: 3, 4) a zaniknutého kostola vo Vlkovej (*Fecko/Javorský 2014*, obr. 8: 4, 9: 3, 20). Druhou hlavnou formou okrajov hrncov v objekte boli vytiahnuté na konci zhrubnuté okraje s takmer vodorovne zrezaným koncom, vnútri s pomerne výrazným žliabkom pre pokrývku (tab. I: 5, 9, 13). Podľa M. Uličného sa typ vyskytoval už v staršom horizonte neskorostredovekej keramiky, hlavným obdobím jeho výskytu je však jej mladší horizont (*Uličný 2018*, 208, 222, 223, typ K). Hrnce s takýmto okrajom sa našli nielen počas predchádzajúceho výskumu v Markušovciach (*Bielich et al. 2018*, obr. 21: 2, 7, 8), početne sú ale zastúpené aj medzi nálezmi z Vlkovej (*Fecko/Javorský 2014*, obr. 9: 8, 13, 15-18, 10: 2). Naproti tomu v zalužianskom materiáli okraje tejto formy absentovali (*Polla 1962*), čo môže predstavovať chronologicky významný ukazovateľ. Z hrnca s uchom pochádza časť pásovitého ucha zo zrnitého oranžového materiálu (tab. II: 2). Bežný výskyt úch u neskorostredovekých hrncov dokladá aj nález fragmentu z vrstvy III/13 (tab. I: 12).

Tenkostennú stolovú keramikou bielej farby reprezentovalo viacero zlomkov z tiel nádob. Viaceré z nich boli rebrované. Jediný identifikovaný okraj zodpovedal menšiemu hrnčeku, forma zhrubnutého, oblo ukončeného okraja na

vnútornej strane so žliabkom je analogická s vyššie uvedeným typom okrajov väčších hrncov (tab. I: 4).

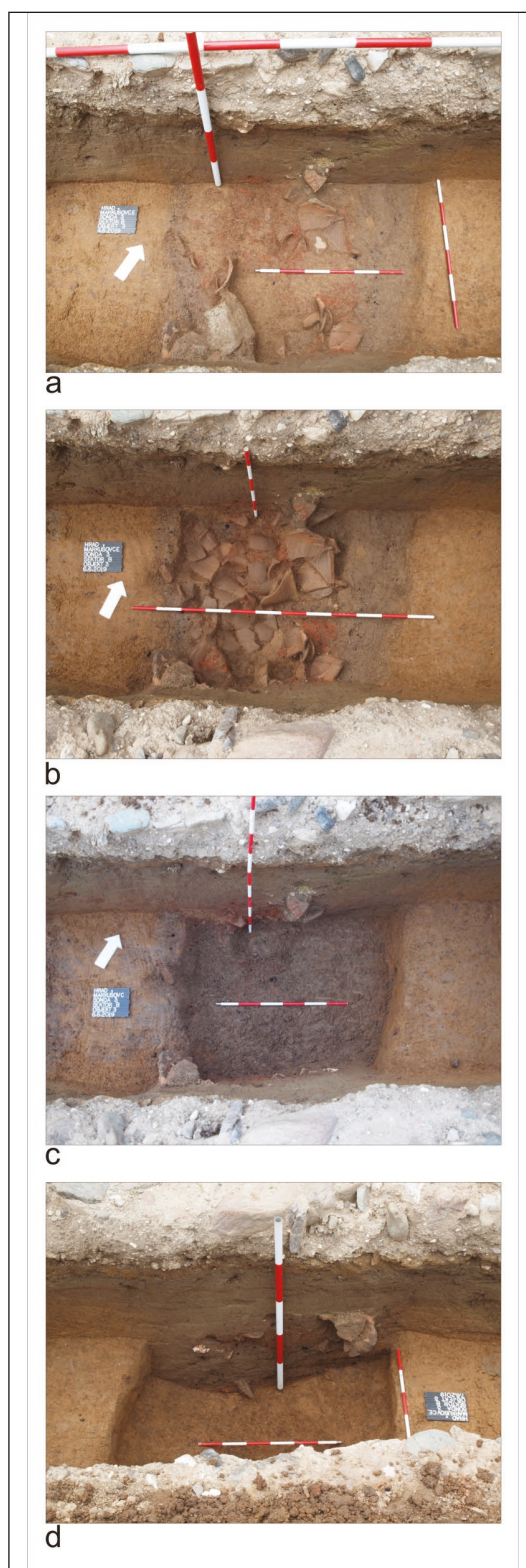
Typologickú škálu z objektu 3 dopĺňa zlomok krátkeho von vyhnutého okraja, ktorý bol vyrobený z výborne vypáleného tmavosivého materiálu (tab. I: 2). Mohlo by ísť o zlomok fľaše s guľovitým telom alebo pohára, aké sú známe z Šarišského hradu (Uličný 2018, tab. XIV: 1, 3, 4, 7, 10, 11).

Nálezy z objektu 3/2019 plne nereprezentujú škálu neskorostredovekej keramiky z Markušoviec. Medzi nálezmi z tohto obdobia sa v iných nálezových celkoch pomerne početne vyskytovali napríklad úlomky hrncov s okrajom z vonkajšej strany rímsovito profilovaným, na vnútornej so žliabkom a rebierkom (tab. I: 11). Forma bola bežná hlavne v staršom horizonte neskorostredovekej keramiky, v neskoršom období sa vytrácala (Uličný 2018, 222, 223).

Najmladšou zložkou keramického materiálu v objekte 3/2019 bol ojedinelý črep z okraja tenkostennej nádoby vyrobenej z drsného materiálu vypáleného do svetlej krémovej farby (tab. I: 7). Forma okraja zodpovedá už novovekej produkcii. S ohľadom na jej datovanie do mladšej fázy ranonovovekej keramiky (Čurný 2004, 63 obr. 6: 12A-C) sa fragment považoval za intrúziu z niektorej z novovekých vrstiev.

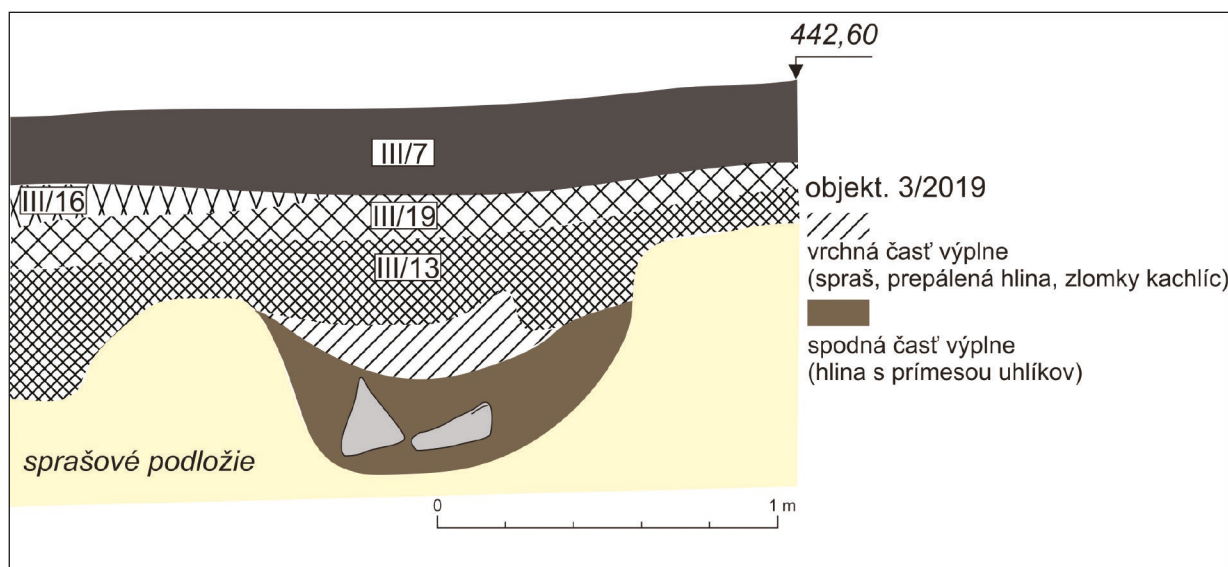
Kachlice

Najvýraznejšiu zložku nálezov z objektu tvorili úlomky pomerne štíhlych nádobkových - hrncovitých kachlíc s kruhovou základňou a štvorcovým ústím. Patrilo k nim 241 fragmentov, dve čiastočne a jedna úplne rekonštruovateľná kachlica. Ich dna nesú stopy oddelenia strunou. Formované boli na pomaly rotujúcom kruhu z drsného až zrnitého, oxidačne vypáleného oranžového materiálu. Kvalita výpalu bola vysoká až zvonivá. Hrncovité kachlice boli neglazované, ale miestami sa na ich povrchu nachádzali stopy po oliatí, respektíve stekaní glazúry zelenej farby. Na tele pod ústím boli zdobené obežnými rebrami. V súbore sa nachádzali minimálne dva varianty kachlíc – väčší s rozmermi ústia 18x18 cm a so zachovanou výškou 22 cm bez zachovaného dna (tab. II: 1; III: 1) a menší s rozmermi

Obr. 5. Proces vyberania objektu 3/2019. 5a-c pohľad z juhu, 5d pohľad zo severu.

Fig. 5: Process of excavation of feature 3/2019. 5a-c view from the south, 5d view from the north.

Obr. 6. Kresba severného profilu objektu 3/2019. Mierka 1: 20.

Fig. 6: Drawing of the northern profile of the feature 3/2019. Scale 1: 20.

ústia 17x17 cm, priemerom dna 9 cm a výškou 19 cm (tab. IV: 1). V objekte sa našli aj dva úlomky bližšie neidentifikovateľných zeleno glazovaných kachlíc, ktoré by mohli byť mladšou intrúziou.

Klince a stavebné kovania

Najpočetnejším druhom drobných nálezov boli železné klince a stavebné kovania a ich fragmenty (spolu 32 kusov). Ich nálezy sa koncentrovali v premiešanej výplni v hornej časti objektu. Najčastejšie sa vyskytovali klince s obojstranne krídlatou hlavou (tab. II: 4, 5), jedným exemplárom boli zastúpené klince s jednostranne krídlatou hlavou. Dĺžka klincov dosahovala 6,5-11 cm.

Numizmatické nálezy

V spodnej hlinitej vrstve sa našli tri mince – falzifikáty medených štvrťdenárov (kvartingov) Žigmunda Luxemburského (tab. II: 6-8). Ide o napodobeniny mincí typu Huszár 586 s vyobrazením dvojramenného kríža s nečitateľnými mincovými značkami po stranách na averze a náčrtom kráľovskej koruny na reverze, ktoré sa razili v rokoch 1430 – 1437 (Huszár 1979, 95). Falzá totožného typu pochádzajú z peňazokazeckej dielne, ktorá bola odkrytá v jaskyni Okno na severovýchodnom výbežku hrebeňa Kromplá nad Betlanovskou dolinou (Soják 2012, 25; So-

ják 2015, 14). S ohľadom na podobnosť mincí z oboch lokalít i fakt, že ich miesta nálezu sú od seba vzdialené vzdušnou čiarou len 25 km, je vysoko pravdepodobné, že markušovské falzá pochádzajú z tejto dielne.

Drobné nálezy z kovu

Neobvyklým nálezom je kozmetická lyžička z bronzu v podobe plochej tyčinky s jedným rozšíreným a druhým zašpicatým koncom (tab. III: 4). Nález pochádza z hlinitej časti výplne, asi 80 cm pod úrovňou terénu. Jej dĺžka je 7 cm, šírka tyčinky 2,7 mm. Lyžička slúžila na čistenie uší. Autorom príspevku nie sú známe analógie predmetu z prostredia slovenského stredoveku. Predmet možno v prostredí stredovekého Spiša považovať za import.

Na úrovni zachytenia objektu sa našlo menšie nákončie šnúrkou či šnurovania obuvi alebo odevu (tab. III: 3). Bolo vyrobené z bronzového pliešku vyformovaného do trubičky s jedným otvoreným koncom a s druhým koncom zaobleným. Celková dĺžka nákončia dosahovala 2,2 cm, jeho priemer bol približne 2 mm. Ďalšie podobné nákončie pochádza z objektu 2/2019. Posledným kovovým nálezom z objektu 3 bola malá poloblúková pracka s pohyblivým trňom vyrobená z bronzu (tab. III: 5). Podobné pracky

malých rozmerov slúžili na spínanie odevov (*Polla 1962*, 141-141).

Kostené koliesko(praslen)

K nálezom získaným z objektu patrí aj tenké ploché koliesko z kosti s otvorom prevrtaným v jeho strede (tab. III: 6). Jeho priemer je 3,1-3,2 cm a priemer otvoru 0,7-0,8 cm. Veľkosťou zodpovedá kosteným praslenom z bratislavského západného suburbia. Tieto predmety mohli s ohľadom na nižšiu hmotnosť v porovnaní s keramickými praslenmi slúžiť na spriadanie vlny (*Polla 1979*, 239-240, obr. 119: 3).

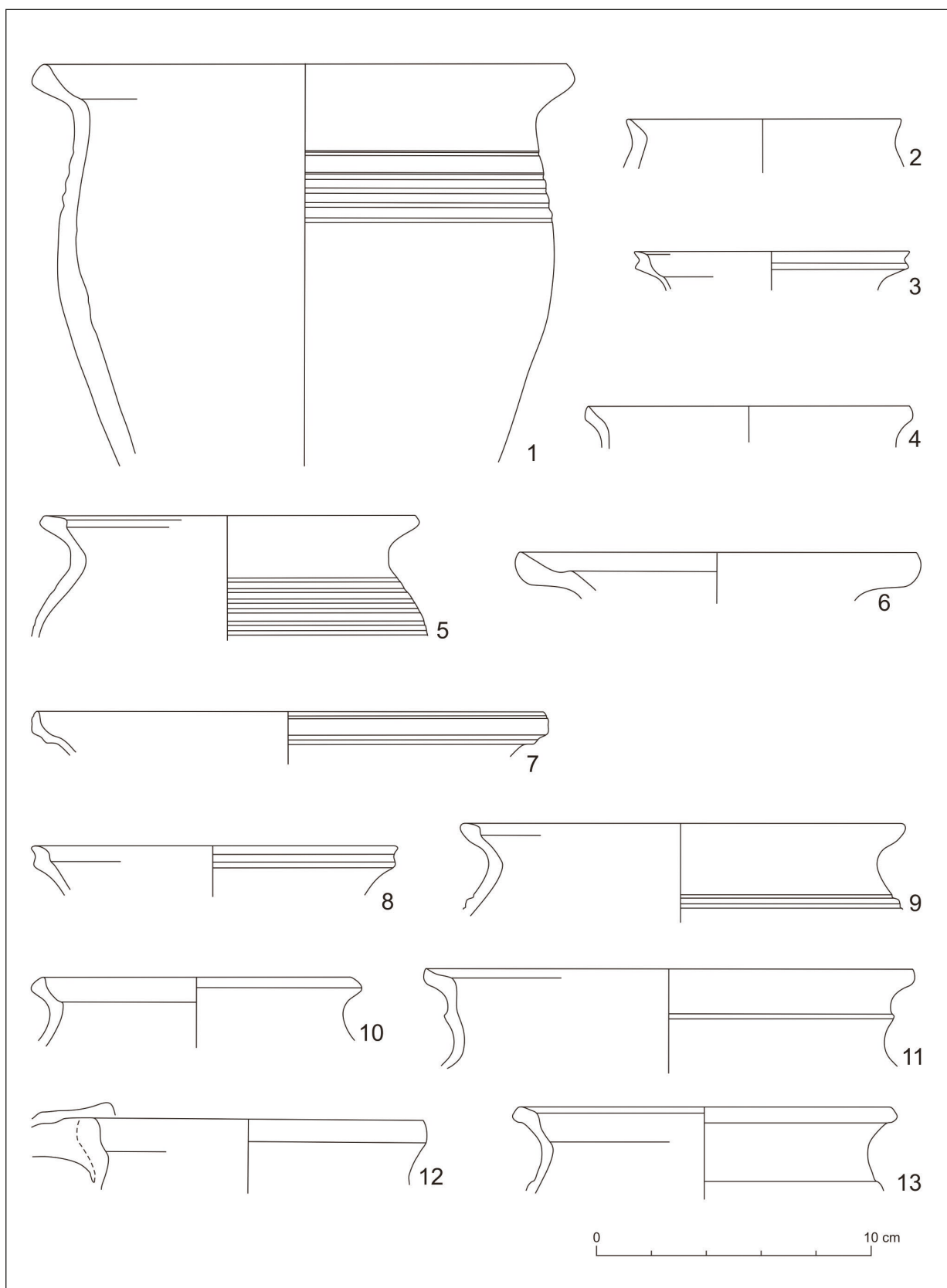
Vyhodnotenie a záver

Objekt sa v priebehu výskumu určil ako ohnisko alebo jednoduchá pec. Takej interpretácii však protirečí absencia vypálenia stien i charakter zá-sypu, kde sa prepálená hlina vyskytovala v jeho hornej časti. Objekt možno s väčšou pravdepodobnosťou identifikovať ako sídliskovú jamu. Jej primárna funkcia nie je úplne jednoznačná (možno ťažba spraše), ale následne slúžila ako odpadová jama. Prepálenú hlinu je možné určiť ako zvyšky výmazu kachľovej pece, ktorá bola po ukončení svojej životnosti¹ zbúraná. Pozostatky pece v podobe častí kachlíc a zlomkov žiarom poškodených tehál z jej kúreniska sa v objekte nachádzali ako odpad spolu s kameňmi, ktoré možno pochádzali z podmurovky pece.

Dobry datovací materiál k urceni doby vzniku zá-sypu predstavujú falošné kvartingy napodobujúce razby Žigmunda Lumburského z rokov 1430 – 1437. Je zaujímavé, že sa ich pôvod dá vystopovať do peňazokazeckej dielne v Betlanovciach, vzdialenej necelých tridsať kilometrov. S datovaním nálezového súboru do obdobia približne medzi rokmi 1430-1450 súhlasí aj charakter nálezov keramiky, okrem foriem okrajov predovšetkým prítomnosť nádob vytočených na pomaly rotujúcom kruhu. Riad vytáčaný na pomaly rotujúcom kruhu prežíval ešte v staršom horizonte neskorostredovekej keramiky, ktorý skončil druhou tretinou 15. storočia. V nasledujúcom mladšom horizonte sa rovnako tak v mestskom ako aj dedinskom prostredí plne presadil rýchlo rotujúci kruh (*Uličný 2018*, 222). Významným ukazovateľom je tiež takmer úplná absencia glazovaného riadu, ak neberieme do úvahy nádoby s „fřkancami“ glazúry. Aj vo vrstvách III/13 a III/19, ktoré sú datované do neskorého stredoveku a na prelom stredoveku a novoveku, tvorili glazované úlomky len zlomok nálezov. To súhlasí s konštatovaním, že sa glazovaný riad na východoslovenských lokalitách početnejšie vyskytoval až na úplnom konci stredoveku (*Švaňa et al. 2018*, 180; *Uličný 2018*, 207, 223).

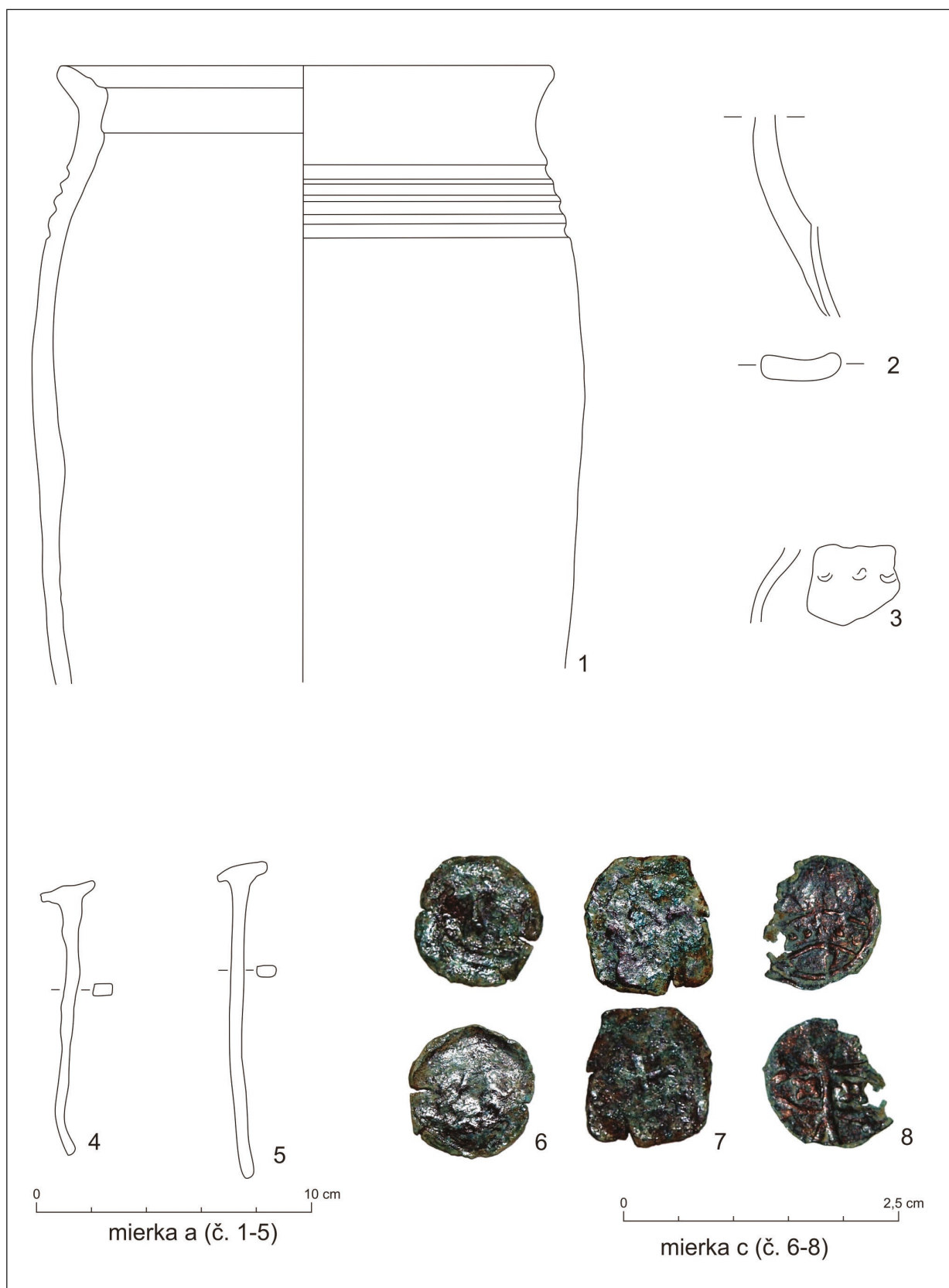
Zaujímavým dokladom o úrovni života na hrade je aj nález kozmetickej lyžičky a existencia kachľovej pece v prvej tretine 15. storočia, ktorú potvrdzujú nájdené úlomky nádobkových kachlíc.

¹ Na základe informácie poskytnutej kachliarom je životnosť pece približne 30-40 rokov. Po tomto období je potrebné pec opraviť, pričom nepoškodené kachlice možno opätovne upotrebiť.

Tab. I. Keramika z objektu 3/2019 (1-10, 13) a vrstvy III/13 (11-12).

Tab. I. Pottery from the feature 3/2019 (1-10, 13) and layer III/2019 (11-12).

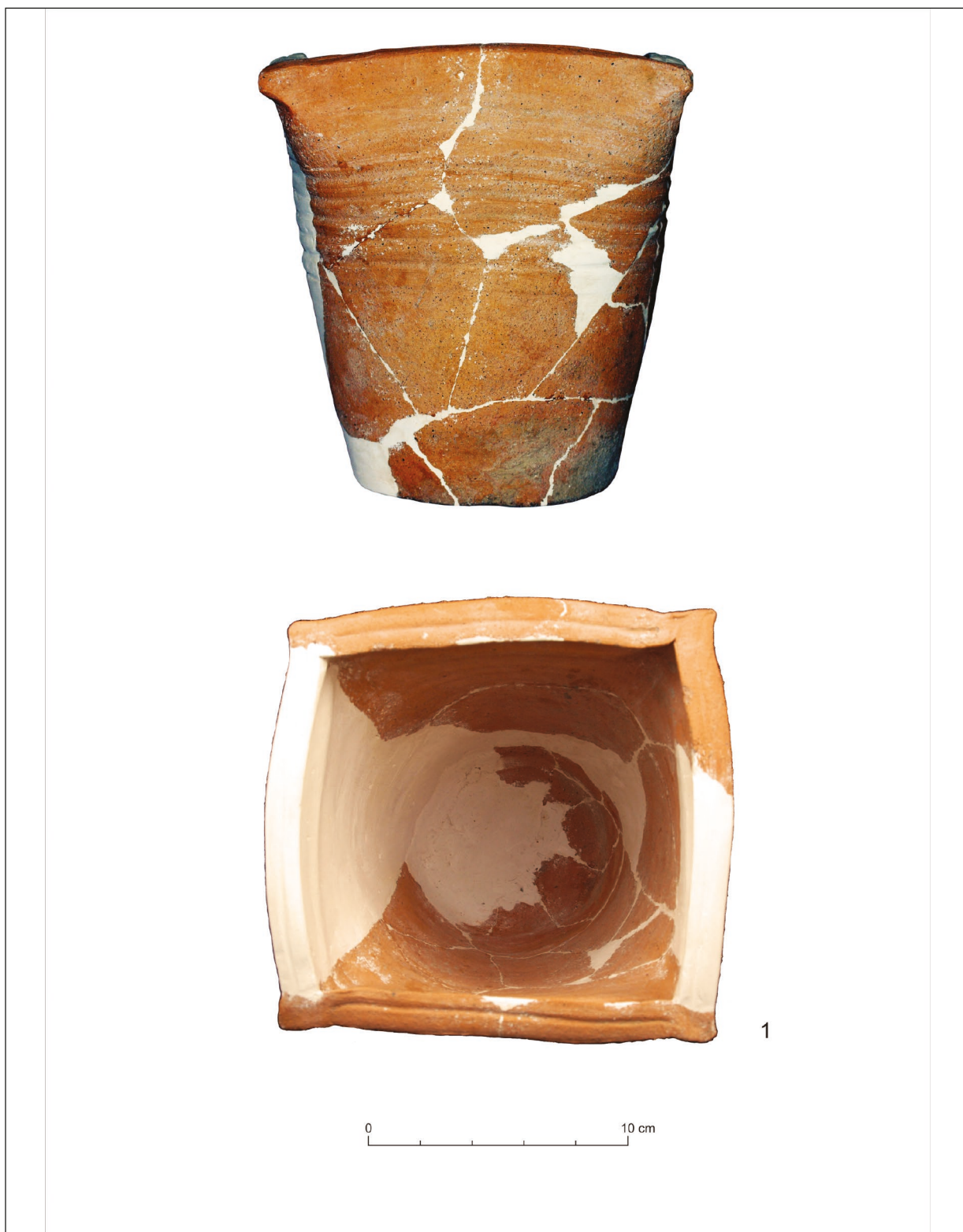
Tab. II. Kachlica (1), keramika (2, 3) a drobné nálezy (4-8) z objektu 3/2019.

Tab. II. Tile stove (1), pottery (2, 3) and small finds (4-8) from the feature 3/2019.

Tab. III. Kachlica (1), keramika (2) a drobné nálezy (3-5) z objektu 3/2019.

Tab. III. Tile stove (1), pottery (2) and small finds (3-5) from the feature 3/2019.

Tab. IV. Rekonštruovateľná kachlica z objektu 3/2019.

Tab. IV: Reconstructable tile stove from the feature 3/2019.

Literatúra

- Bielich 2008* – M. Bielich: Výskum severovýchodného objektu hradu Markušovce. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 2006, 36–38.
- Bielich et al. 2018* – M. Bielich/M. Čurný/Z. Bielichová/J. Tirpák: Správa o archeologickom výskume severovýchodného objektu šľachtického sídla v Markušovciach v roku 2006. Východoslovenský pravek 11, 2018, 149–170.
- Bóna et al. 2008* – M. Bóna/M. Šimkovic/H. Žažová/M. Bielich/M. Čurný/ J. Tirpák: Výsledky doterajších výskumov šľachtického sídla v Markušovciach. In: Dějiny staveb 2007. Plzeň 2008, 23–44.
- Čurný 2004* – M. Čurný: Keramika zo 16.-18. stor. na juhozápadnom Slovensku na príklade nálezov z kaštieľa v Lukáčovciach. Diplomová práca. Katedra archeológie Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Nitra 2004. Dostupná na: https://www.academia.edu/4932272/Mari%C3%A1n_%C4%8Curn%C3%BD_Keramika_zo_16.-18._stor._na_juhoz%C3%A1padnom_Slovensku_na_pr%C3%ADklade_n%C3%A1lezov_z_ka%C5%A1tie%C4%BEa_v_Luk%C3%A1%C4%8Dovciach._Diplomov%C3%A1_pr%C3%A1ca._Katedra_archeol%C3%B3gie_Univerzita_Kon%C5%A1tant%C3%ADna_Filozofa_v_Nitre._Nitra_2004
- Fecko/Javorský 2014* – P. Fecko/F. Javorský: Výskum zaniknutého kostola vo Vlčkovej. Študijné zvesti AÚ SAV 56, 2014, 133–152.
- Huszár 1979* – L. Huszár: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest – München 1979.
- Janura/Haviarová 2019* – T. Janura/M. Haviarová: Vidiecke šľachtické sídla v Spišskej stolici. Liptovský Mikuláš 2019.
- Marek 2011* – M. Marek: Hospites Latini de Scepus. In: M. Števík (ed.): Spiš v 12. a 13. storočí. Stará Ľubovňa 2011, 218–240.
- Polla 1962* – B. Polla: Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). Bratislava 1962.
- Polla 1979* – B. Polla: Bratislava – západné suburbium. Fontes AÚ SNM v Bratislave. Košice 1979.
- Slivka/Vallašek 1991* – M. Slivka/A. Vallašek: Hrady a hrádky na východnom Slovensku. Košice 1991.
- Soják 2012* – M. Soják: Falšovanie mincí na konci stredoveku (s dôrazom na Spiš a Gemer). Biatic 20, 5/2012, 22–25.
- Soják 2015* – M. Soják: Spiš – Svedectvo archeológie. Nitra 2015.
- Švaňa et al. 2018* – K. Švaňa/ P. Šimčík/M. Šimkovic/T. Petráško: Štyri sezóny výskumu hradu Šebeš. Východoslovenský pravek 11, 2018, 171–203.
- Uličný 2013* – M. Uličný: Vrcholnostredoveká keramika z hradu Šariš. Východoslovenský pravek 10, 2013, 107–140
- Uličný 2018* – M. Uličný: Neskorostredoveká keramika z hradu Šariš. In: Východoslovenský pravek 11, 2018, 205–246.

FINDS FROM THE LATE MEDIEVAL PIT AT CASTLE MARKUŠOVCE

KAMIL ŠVAŇA – JÁN RÁKOŠ – PATRIK FEČO

This paper describes an assemblage of finds found in a fill of Late Medieval settlement pit 3/2019 excavated on the upper castle yard of Castle Markušovce during a rescue excavation in 2019. Artefacts from there shed some light on life within the aristocratic residence in this period despite the fact that the feature was excavated only partially within the limits of trench.

Municipality Markušovce lies in the Northern Slovakia in the historical region of Spiš which in the medieval period formed the northern border of the Kingdom of Hungary. The castle is situated on the small hillock in the central part of the municipality. Founding of the castle dates traditionally to the end of the 13th century though recent architectonic and archaeological researches suggest the end of the 14th century as more likely. The residence has been owned by family Máriássy since then.

The rescue excavation took place as a part of the reconstruction works of the castle, namely building of sewerage. Excavation was carried out in the form of trenching that ran across the castle area in the east-west direction. Trench I/2019 was realized in the western forecourt of the lower gate of the castle, trench II/2019 in the lower castle yard and trench III/2019 in the upper castle yard. In the trenches I/2019 and II/2019 remnants of hitherto unknown castle architecture were excavated. In trench III/2019 several layers and settlement features were identified dating between the end of the 13th / beginning of the 14th century and the end of the 18th century.

Feature 3/2019 was identified in the central part of the trench in the sector B. It was uncovered in the depth of 55 centimetres under the layers III/7 (end of the 18th century), III/16 (18th century), III/19 (end of 15th – first half of the 16th century) and III/13 (Late Medieval layer). Feature was dug in the loess. Its maximal depth was

50-55 centimetres and width 90-110 centimetres. Its full measures were not identified as the feature was investigated only partially within the limits of this trench. The upper part of the fill was coarse and consisted of loess, burnt soil, stones and fragments of tile stoves. Lower part of the fill consisted of soil with admixture of charcoal and few stones. The feature was originally identified as a fireplace or kiln during the excavation but a lack of burning of its walls makes identification as thrash deposit more probable. Parts of masonry heater including tiles stoves, burnt soil and parts of brick or bricks damaged by heat and possibly stones from its substruction were laid in the deposit.

The assemblage of the finds from the feature includes pottery sherds, fragments of non-glazed pot-shaped tile stoves and several small finds made of metal and bone. Finds of pottery can be based on the typology and material characteristics dated to the older phase of Late Medieval ceramic production (*Uličný 2018, 222*), except for few intrusions dated to High Medieval (Tab. I: 3, 8; II: 3) and in one case Early Modern period (Tab. I: 7). All the pottery is non-glazed in some cases with sprinkles of the glaze on the surface of fragments. The sherds mostly come from coarse kitchen ware e.g. pots (Tab. I: 1, 5, 6, 9, 10, 13; II: 2; III: 2); tableware finds (Tab. I: 2, 4) are rare in the assemblage. Tile stoves were mostly represented by their pot-shaped non-glazed variety with square shaped mouth and round base. Sprinkles of green glaze are sometimes present on both inner and outer surface. At least two forms of pot-shaped tile stoves were found in the feature: the bigger – measure of mouth: 18x18 centimetres, incomplete height 22 centimetres (Tab. II: 1; III: 1) and the smaller: measure of mouth 17x17 centimetres, height 19 centimetres and perimeter of base 12 centimetres (Tab. IV: 1).

Two fragments of unidentifiable green glazed tile stoves were found though they might constitute a younger intrusion.

Iron nails were the most numerous amongst the small finds (Tab. II: 4, 5). Three forfeit quarter-denarii (quartings) of Sigismund of Luxembourg (Tab. II: 6, 8) were found in the lower part of the fill. Quarter-denarii of this type were minted between years 1430 and 1437 (*Huszár 1979*, 95). Interestingly these forfeit denarii can be with high probability traced to falsifiers' workshop excavated near Betlanovce (*Soják 2012*, 25; *Soják 2015*, 14). The bronze ear scoop (Tab. III: 4) was found in the lower part of the fill. It represents quite a significant find and authors of this article are not aware of any published parallel from this period in Slovakia. Small finds

also include a small bronze buckle (Tab. III: 5) and a tiny bronze tube, presumably an aglet (Tab. III: 3). Small finds made of bone were represented by a single flat wheel (Tab. III: 6), presumably a whorl for spinning of wool (*Polla 1979*, 239, 240, obr. 119: 3).

The fill of the feature was dated between years 1430 and 1450 based on the finds of forfeit denarii and the characteristics of pottery. Richness of the assemblage and the lack of publication of well dated archaeological contexts from this period in the Eastern Slovakia make the find significant. The ear scoop and existence of masonry heater testified by presence of tile-stoves bring interesting information regarding the quality of life around the half of the 15th century in the residence.

Translated by Kamil Švaňa, corrections by Mgr. Mária Závodská

Mgr. Kamil Švaňa, PhD.
Archeológia Zemplín, s.r.o.
Kostolné námestie 10
071 01 Michalovce
svana.kamil@gmail.com

Mgr. Ján Rákoš
Východoslovenské múzeum v Košiciach
Námestie Maratónu mieru 2
040 01 Košice
jan.rakos@vsmuzeum.sk

Mgr. Patrik Fečo
Východoslovenské múzeum v Košiciach
Námestie Maratónu mieru 2
040 01 Košice
patrik.feco@vsmuzeum.sk